VILNIUS

Tautvydas Bajarūnas,
Linas Girlevičius

Žiupronių gatvė 7, 9

2020 m. TO atliko archeologinius tyrimus Vilniaus senamiesčio (UK 16073) teritorijoje, sklypuose Žiupronių g. 7, 9. Čia nugriovus esamą užstatymą, numatomi statybos darbai. Pagal II Pasaulinio karo metais, vadovaujant prof. Marjanui Moreliovskiui, sudarytą rekonstrukcinį planą „Vilnius prieš 1655 metus“ (*VRVA*, f. 1019, ap. 11, b. 4358), sklypo Žiupronių g. 7 V dalyje lokalizuojama XVI–XVII a. datuojamo gynybinio pylimo dalis, tačiau patikimų duomenų apie čia buvusius įtvirtinimus nėra. Vertinant informaciją apie šį pylimą, atsižvelgta į tai, kad rekonstrukcinio plano sudarytojai rėmėsi ir duomenimis iš dokumentų, kurie neišliko (dingo II Pasaulinio karo metu ir po jo). Taip pat iš istorinių žemėlapių yra žinoma, kad iki II Pasaulinio karo sklypo Žiupronių g. 7 V–PV dalyse būta sodybinio užstatymo (1 pav.).

Aplink sklypus Žiupronių g. 7, 9 vyko nemažai archeologinių tyrimų, tačiau tikslinga aptarti tik daugiausiai informacijos suteikusius artimiausius archeologinius tyrimus, nes daugumos ankstesnių tyrimų pobūdis – žvalgymai. Šiuo atveju tai 1981 m. atlikti žvalgomieji tyrinėjimai numatytame rekonstruoti pastatų komplekse Subačiaus g. 21, 23. Šiems tyrimams vadovavo K. Katalynas (*LIIR*, f. 1, b. 838). Iškastas 45 m² plotas, 7 įvairaus dydžio šurfai. Tyrinėjimų metu aptikta įvairaus laikotarpio medinių ir mūrinių statinių, ugniaviečių liekanų, surinkta nemažai XV–XVII a. archeologinės medžiagos. Tyrinėtoje teritorijoje viršutiniai kultūrinio sluoksnio horizontai sunaikinti atliekant įvairius žemės judinimo darbus. V tyrinėtos teritorijos dalyje aptiktas 1,7–3,8 m storio kultūrinis sluoksnis. Šioje teritorijoje anksty-

1 pav. Bendros situacijos planas ant 1938 m. Vilniaus plano pagrindo: 1 – sklypų Žiupronų g. 7, 9 ribos; 2 – žvalgomųjų tyrimų vietos (P – perkasa, Š – šurfas). T. Bajarūno brėž.

Fig. 1. General situation plan on the 1938 plan of Vilnius: 1 – boundary of the plots at Žiupronų St. 7, 9; 2 – field evaluation sites (P – trench, Š – test pit).

2 pav. Bendros situacijos planas: 1 – sklypų Žiupronų g. 7, 9 ribos; 2 – žvalgomųjų tyrimų vietos (P – perkasa, Š – šurfas). T. Bajarūno brėž.

Fig. 2. General situation plan: 1 – boundaries of the plots at Žiupronų St. 7, 9; 2 – field evaluation sites (P – trench, Š – test pit).

viausias kultūrinio sluoksnio horizontas – 25–40 cm storio šviesiai pilkos spalvos žemės sluoksnis, pagal archeologinius radinius datuotas XV a. R tyrinėtos teritorijos dalyje aptiktas 1,95 m storio kultūrinis sluoksnis. Šioje teritorijoje ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas – 14–18 cm storio šviesiai pilkos spalvos žemės sluoksnis, kuris pagal negausius radinius datuotas laikotarpiu nuo XIV a. pabaigos iki XVI a. pradžios.

2020 m. ištirtos dvi 5x2 dydžio žvalgomosios perkasos ir 8 2x2 m dydžio šurfai, iš viso 52 m^2 plotas (2 pav.). Išsiskyrė kelios tyrimų vietos.

Perkasa 2 tirta sklypo Žiupronių g. 9 V dalyje. Tirtos vietos viršuje po skaldos ir žvyro sluoksniais aptikta mūrinė konstrukcija, mūryta iš baltų silikatinių plytų ir cemento skiedinio – čia stovėjusio garažo liekana. Ją dalinai išgriovus vėliau perkasa tirta dviem etapais: pirmiausia ištirta ŠR jos dalis. Po anksčiau minėtais sluoksniais slūgsojo 1,9 m storio permaišytas tarybiniu laikotarpiu datuojamas grunto sluoksnis. Po juo 2,5 m gylyje pasiektas įžemis – geltonas smėlis. Jame išryškėjo įgilintas ovalus objektas, nestabilių perkasos sienelių jo apatinės dalies ištirti nepavyko. Kol kas liko nenustatyta ir šio objekto paskirtis, datavimas. Perkasos PV dalyje po anksčiau minėtais skaldos, rudo žvyro sluoksniais tirtas 1–1,1 m storio permaišyto tarybiniu laikotarpiu datuojamo grunto sluoksnis. Po juo 1,25–1,4 m gylyje (H_{abs} 132,78–133,04 m) atkastas akmenų grindinio fragmentas, formuotas iš įvairaus dydžio 10–40 cm skersmens riedulių. Grindinyje buvo ir PR–ŠV kryptimi (85° kampu) orientuotas latakas. Grindinys preliminariai datuojamas XVIII a. Po grindiniu tirtas 60 cm storio tamsiai pilko smė-

3 pav. Aptiktos mūrinės konstrukcijos: 1 – perkasoje 2 aptiktas mūras 1; 2 – šurfe 6 aptiktas mūras 2; 3 – šurfe 7 aptiktas mūras 3; 4 – šurfe 7 aptiktas mūras 4. T. Abraičio ir L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 3. Discovered masonry structures: 1 – masonry wall 1 in trench 2; 2 – masonry wall 2 in test pit 6; 3 – masonry wall 3 in test pit 7; 4 – masonry wall 4 in test pit 7.

4 pav. Tirtų vietų senelių pjūviai: 1 – perkasos 2 PR sienelė; 2 – šurfo 4 P sienelė; 3 – šurfo 8 R sienelė. T. Abraičio ir L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 4. Wall cross-sections at the excavation sites: 1 – SE wall of trench 2; 2 – S wall of test pit 4; 3 – E wall of test pit 8.

lio sluoksnis, kuriame aptikta mūrinė konstrukcija – *mūras 1* (3 pav.). Aukščiausia mūro dalis – H_{abs} 132,47 m aukščio. Šis mūras veikiausiai yra pastato ar kokio statinio pamato dalis. Dalis plytų mūre su skersinėmis braukomis. Mūras pagal jame esančių plytų išvaizdą ir proporcijas datuojamas XVII a. II puse. Tamsiai pilko smėlio sluoksnyje, kuriame aptiktas mūras 1, surasta ir keletas radinių: taurės fragmentas, butelio fragmentas, geležinis kablys. XVI a. pabaiga – XVIII a. datuojami 6 koklių fragmentai, XVII a. pabaiga – XVIII a. datuojamas grindų plytelės fragmentas ir 9 buitinės keramikos fragmentai. Radiniai datuojami XVI a. pabaiga – XVIII a., tirtas kultūrinio sluoksnio horizontas datuojamas XVII a. II puse – pabaiga – XVIII a. Aptikus mūrą, toliau tyrimai iki įžemio vyko netaisyklingo plano apie 1,2 m^2 dydžio plotelyje. Po tamsiai pilko smėlio sluoksniu slūgsojo 20–25 cm storio rudo smėlio sluoksnis. Manoma, kad jis susiformavo vykstant vandens ar vėjo sukeltai žemės paviršiaus erozijai. Šitie procesai galbūt vyko XV a. I pusėje ir vėlesniu laikotarpiu, kaip ir didelėje Vilniaus senamiesčio dalyje. Pažymėtina, kad tokie virš ankstyviausiojo kultūrinio sluoksnio horizonto susiformavę smėlio sluoksniai šiame objekte aptikti šurfuose 4 ir 8, vietose, neapardytose vėlesnių perkasimų. Žemiau, po smėlio sluoksniu, tirtas apie 10 cm storio tamsiai pilko smėlio sluoksnis – ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizonto paviršius (3 pav.). Radinių jame nerasta, todėl galima manyti, kad jis susiformavo natūraliai, t. y. tai – pirminis žemės paviršius. Pagal 1981 m. K. Katalyno atliktų archeologinių tyrimų greta esančiuose sklypuose Subačiaus g.

21, 23 ankstyviausius radinius sprendžiama, kad šis kultūrinio sluoksnio horizontas galėjo susiformuoti XIV(?) a. – XV a. pradžioje, todėl ir čia jis preliminariai gali būti datuojamas XIV(?) a. – XV a. pradžia. Po šiais sluoksniais 2,5 m gylyje pasiektas įžemis – geltonas smėlis. Jame įgilintų objektų neaptikta.

Šurfas 4 tirtas sklype Žiupronių g. 9, žvyru dengtoje aikštelėje tarp tarybiniu laikotarpiu statyto garažų masyvo dviejų mūrinių korpusų. Po viršutiniais veikiausiai tarybiniu laikotarpiu suformuotais skaldos su žvyru maišytų buitinių ir statybinių šiukšlių, tamsiai pilkos spalvos grunto sluoksniais 55–65 cm gylyje (H_{abs} 134,11 m) aptiktas apardytas akmenų grindinys, formuotas iš smulkių 5 cm skersmens ir vidutinio dydžio 40 cm skersmens riedulių. Be akmenų grindinio, šiame 35–55 cm storio rudo smėlio sluoksnyje buvo keletas radinių: ATR Jono Kazimiero Vazos šilingas ir 7 buitinės keramikos fragmentai. Tokio tipo buitinė keramika, kitaip dar vadinama „kaimiška", buvo gaminama ir naudojama ilgą laiką, iki pat XX a. Atsižvelgiant į tai, tiksliau datuoti kultūrinio sluoksnio horizontą galima pagal aptiktą monetą, galbūt XVII a. II puse – XVIII a. Akmenų grindinys datuojamas XVII a., galbūt pirma to amžiaus puse – viduriu. Žemiau akmenų grindinio lygio slūgsojo 25–35 cm storio rudo smėlio, maišyto su moliu ir griuvenomis, sluoksnis. Jame rasti 6 buitinės keramikos fragmentai, datuojami XVII a. I puse. Giliau tirtas 15–30 cm storio pilkas smėlis, maišytas su geltonu smėliu. Šiame sluoksnyje aptiktas stiklo butelio fragmentas ir 6 buitinės keramikos fragmentai, datuojami ne vėliau kaip XVII a. Po pilko smėlio sluoksniu tirtas 15–20 cm storio geltono smėlio sluoksnis be archeologinių radinių. Manoma, kad šis sluoksnis yra susiformavęs natūraliai. Po geltono smėlio sluoksniu tirtas 15–30 cm storio tamsiai pilkas smėlis be archeologinių radinių (3 pav.). Po juo pasiektas įžemis – geltonas smėlis. Šiame fiksuoti įgilintų objektų kontūrai. Viename jų surasta XVI a. – XVII a. I puse datuojamų buitinės keramikos šukių. Šurfas tirtas iki 2,1–2,2 m gylio.

Šurfai 6 ir 7 tirti sklypo Žiupronių g. 9 PV dalyje. Šiose vietose po viršutiniais veikiausiai XIX–XX a. suformuotais grunto sluoksniais aptikta XX a. I pusės užstatymo, pažymėto 1938 m. Vilniaus plane, liekanų – mūrai 2 ir 3 ir veikiausiai XVIII a. datuojama mūrinė konstrukcija – mūras 4, tikriausiai gamybinės krosnies liekana (2, 4 pav.). Šiuose šurfuose archeologiškai vertingo sluoksnio nebuvo. Šurfai tirti iki 0,9–2,1 m gylio.

Šurfas 8 tirtas sklypo Žiupronių g. 9 Š dalyje. Šurfe didžiąją dalį tūrio užėmė juodu smėliu užpildytas perkasimas. Įgilinto objekto neapardytoje šurfo dalies viršuje buvo 25–45 cm storio skaldos sluoksnis. Po juo buvo 45 cm storio pilkas smėlis, o po juo 0,55–1 m storio juodas smėlis, kuris pereina į *šurfo* didžiąją dalį užimantį įgilinta objektą. Šiame sluoksnyje aptikta 10 ypačiųjų radinių, 4 koklių fragmentai ir 15 buitinės keramikos fragmentų. Iš ypačiųjų radinių išsiskyrė aiškiausiai datuojami radiniai: 1935 m. Lenkijos Respublikos grašis, 6 įvairios paskirties stikliniai indai, datuojami XX a. pradžia. Kiti radiniai datuojami XVII–XX a. Po šiais sluoksniais slūgsojo 40–55 cm storio permaišytas rudas molis ir pilkas smėlis, kuriame archeologinių radinių neaptikta. Po juo fiksuotas 15–35 cm storio, kaip manoma, erozijos suformuotas rudo smėlio sluoksnis, o po juo – ankstyviausias 12–20 cm storio tamsiai pilko smėlio sluoksnis (4 pav.). Šiuose sluoksniuose archeologinių radinių neaptikta. 2,45–2,6 m gylyje pasiektas įžemis – geltonas smėlis. Jame išryškėjo anksčiau minėto apskritos formos perkasimo dalis. Tikėtina, kad čia būta

ūkinės duobės, galbūt šulinio. Objektas tirtas iki 2,75 m gylio, o pradėjus griūti šurfo sienelėms, tokiame gylyje šurfo tyrimas nutrauktas.

Žiupronių St. 7, 9

In 2020, a field evaluation (2 5x2 m trial trenches and 8 2x2 m test pits totalling 52 m^2) was conducted on the plots at Žiupronių St. 7 and 9 in the city of Vilnius (Fig. 1). The cultural layer in the investigated plots was 0.3–3.4 m thick, greater at the sites of sunken objects. It was impossible to precisely date the earliest cultural layer horizon due to a lack of dating finds but based on the earliest finds discovered by the archaeological investigation conducted in 1981 by K. Katalynas on the nearby plots at Subačiaus St. 21, 23, it is judged that this cultural layer horizon could have formed in the 14th(?) – early 15th century and therefore it can be preliminarily dated here to the 14th(?) – early 15th century. The remains of a wooden structure connected with the earliest cultural layer horizon were discovered in test pit 4. As was recorded in trench 2 and test pits 4 and 8, the earliest cultural layer horizon is covered by a layer of sand, which, it is thought, was created by water or wind erosion of the ground's surface. The layer of sand shows that the area had been abandoned for a period of time. Above this layer of sand lie Modern and Contemporary Period cultural layer horizons dating to the 17th–21th centuries (Fig. 3). The masonry structure: masonry wall 1, discovered in trench 2 dates to the second half of the 17th century. The remnants: masonry walls 2 and 3, of a first half of the 20th-century building marked in the 1938 plan of Vilnius were discovered in test pits 6 and 7. A masonry structure probably dating to the 18th century: masonry wall 4, very likely the remnants of a production stove, was discovered in test pit 6 (Figs. 2, 4).

Justina Dobeikienė,
Evelina Grabovska

Sodų gatvė 14

2020 m. Sodų g. 14 sklype, planuojamoje statybos darbų vietoje KVP atliko detaliuosius tyrimus, kurių metu buvo ištirtas 527 m^2 dydžio plotas. Anksčiau (2006 m.) sklypo teritorijoje žvalgomuosius tyrimus atliko S. Sarcevičius (*ATL 2006 metais*, 2007, p. 381–384). Tyrimų metu fiksuotas iki 4,4 m storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XVII a. I puse – XX a. Aptikta XVII a. I puse datuojamo medinio užstatymo liekanų ir XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios mūrinių pastatų liekanų. 2019 m. archeologinius tyrimus sklype vykdė V. Veževičienė (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 370–372). Jų metu detaliai ištirtas maždaug 800 m^2 dydžio plotas ir atidengta skirtingų statybos etapų XIX–XX a. datuojamo pastato, sudaryto iš 3 korpusų, pamatų ir rūsių liekanų. Nustatyta, kad kultūrinio sluoksnio storis sklype svyruoja iki 4,6 m gylio. Ankstyviausias kultūrinis sluoksnis datuotas XV a. viduriu – XVI a. viduriu.

2020 m. detaliai tirtos 3 perkasos (7–9). Iš viso detaliai ištirtas 525 m^2 dydžio plotas (7 perkasa – 175 m^2; 8 – 167,7 m^2; 9 – 183 m^2). Taip pat sklypo ŠR dalyje (perkasose 5 ir 6) iškasti 4 1x1 m dydžio šurfai (1–4), bendro 4 m^2 ploto, siekiant patikslinti praeitų metų tyrimus ir nustatyti įžemio gylį. Tyrimų metu nustatyta, jog sklype susiformavęs iki 6,5 m storio kultūrinis sluoksnis, storėjantis ŠV kryptimi (Sodų gatvės link) ir datuojamas XVI a. pabaiga – XX a. Vidutiniškai visame tyrimų plote detaliai tirtas apie 4 m storio kultūrinis sluoksnis. Fiksuotos įvairių statybos laikotarpių pastatų liekanos. Atidengtų mūrų statybai naudotos gelsvos ir rusvos spalvos 27–27,5x6,5–7x13 cm ir